

Development acoperă aspecte diverse ale sociologiei rurale și zone geografice diferite – volumul este util și relevant tocmai prin diversitatea și bogăția de informație. Astfel, poate fi o sinteză interesantă pentru studenții în studii sociale, pentru cercetătorii interesați de situația dezvoltării rurale, dar și pentru factorii de decizie interesați de dificultățile și posibilitățile specifice zonelor rurale din Europa Centrală și de Est.

Theodora-Eliza Văcărescu

Bernard Haumont și Alain Morel (eds.), *La société des voisins. Partager un habitat collectif*, Paris, Édition de la Maison des sciences de l'homme, 2005, 334 p. Collection Ethnologie de la France.

Sociologul francez Yves Grafmeyer, într-un capitol consacrat sociologiei urbane franceze, parte integrantă a lucrării coordonate de Jean-Michel Berthelot, *La Sociologie française contemporaine* (2003), remarcă faptul că sociologia urbană în Franța se constituie ca domeniu de cercetare specific abia în anii 1950, în special în jurul lui Paul-Henry Chombart de Lauwe, moment din care cercetările în acest domeniu se dezvoltă în diferite direcții, privilegiate în mod inegal în diferite perioade.

De la sfârșitul celui de-al doilea război mondial până în anii 1980, remarcă Grafmeyer, Franța va cunoaște o creștere economică puternică, însoțită de o importantă mișcare de urbanizare. Dacă în 1945 doar jumătate din populație locuia într-o aglomerare urbană, în timp s-a ajuns ca procentul să depășească 80%. Construirea

de imobile a fost puternic stimulată încă de la începutul anilor 1950, pentru a face față penuriei cauzate de afluxul de noi locuitori ai orașelor, demolărilor datorate războiului și vechimii unui complex de imobile care nu mai fusese renovat din 1914. Statul a jucat un rol major în modalitățile, ritmurile și formele materiale ale acestui proces de urbanizare. Implicat deopotrivă în amenajare, planificare și construcție, statul a jucat un rol esențial și în orientarea și dezvoltarea activităților din domeniul științelor sociale centrate pe oraș, pentru mult timp principalele surse de finanțare a cercetării urbane fiind ministerele și organismele centrale direct implicate, cel puțin până la apariția mai recentă a programelor de cercetare inițiate de regiuni ori municipalități.

Din acest motiv, constată Grafmeyer, în timpul primelor două decenii de după război, cercetările sociologice consacrate orașului au fost incluse în problematicile enunțate de autoritățile publice: *Cum poate fi controlată creșterea urbană și cum pot fi remediate disfuncționalitățile pe care aceasta le antrenează? Care sunt nevoile orașenilor în materie de habitat și de cadru al vieții?* Astfel, au apărut numeroase studii despre nevoile locuitorilor, despre practicile sociale din diverse medii urbane, despre culturile urbane. Dincolo de aceste studii adesea realizate de birouri de studii specializate, sociologia urbană a epocii este marcată de câțiva pionieri ai domeniului: Paul-Henry Chombart de Lauwe, Raymond Ledrut, Henri Lefebvre.

Către sfârșitul anilor 1960, după cum remarcă Grafmeyer, cercetările se orientează masiv către o reformulare critică a problemelor ridicate de comanda publică și au ca scop evidențierea determinantilor economici și politici ai fenomenului urban.

Spre sfârșitul anilor 1970, activitățile de natură monografică au suscitât în Franța un nou interes, din motive care țineau în

același timp de istoria internă a sociologiei, cât și de evoluția societății înseși. Astfel, făcând bilanțul schimbărilor care urmau să se producă în această disciplină, un număr special al revistei *Sociologie du travail* (1983) a fost în totalitate dedicat acestei suprapunerii între noua „sociologie a localului” și procesele grupate în sintagma *relocalizare a socialului*. În același timp, observă sociologul francez, referințele la sociologia urbană nord-americană (Școala de la Chicago și așa-numitele *community studies*) își fac simțită prezența mai mult decât pe parcursul deceniului anterior. Orientările devenite dominante sunt în mod egal favorabile dezvoltării *etnologiei urbane*, ale cărei tehnici sunt adoptate și de către anumiți sociologi, cel puțin în parte. Dincolo de separarea academică între cele două discipline (sociologie și etnologie), tot mai multe cercetări urbane privilegiază munca de teren, studiile de caz, observarea practicilor urbane în propriul lor context.

Cercetările franceze contemporane, conchide Grafmeyer, iau în considerare cele trei axe principale care structurează câmpul sociologiei urbane: 1) distribuția și mișcarea populațiilor în spațiu; 2) practicile și atitudinile indivizilor din mediul urban; 3) acțiunile publice sau private care vizează organizarea orașului, funcționarea și transformarea sa.

Centrată mai ales pe problematica celei de-a doua axe, etnologia urbană franceză, inspirată de Școala de la Chicago, după cum remarcă și Grafmeyer, pare a fi privilegiată astăzi cel puțin în ceea ce privește finanțarea unor proiecte pe teme precum cea a spațiului urban ca „spațiu de tranziție” sau ca „extensie a locuințelor”. De acest lucru vrea să ne convingă și volumul coordonat de Bernard Haumont și Alain Morel și realizat de o echipă pluridisciplinară din care nu lipsesc arhitecți, urbanisti, sociologi, toți aceștia fiind etnologi probabil prin subordonarea la o perspectivă

care se dorește unitară și generoasă euristic în același timp.

Volumul amintit este rezultatul unui program de cercetare colectivă finanțat de către Direcția de Arhitectură și Patrimoniu din cadrul ministerului francez al Culturii și Comunicațiilor, începând cu anul 1998.

Studiile reunite în volum sunt grupate în cinci capitole tematice: 1) Spațiile intermediare; 2) Incertitudinile rezidențializării (fr. *de la residentialisation*); 3) Viață și rezidență – ordine, calm și urbanitate; 4) Practici de coabitare și civilitate și 5) Gestionarea spațiilor comune.

În continuare ne vom opri doar asupra temei „spațiilor intermediare”, pe care o considerăm de actualitate și interes, în același timp, inclusiv pentru spațiul urban românesc în plină expansiune din nou. Această temă este puternic corelată cu cea a vecinătăților urbane, după cum se va vedea în continuare.

În studiul *Spațiul intermediar: genealogia unui discurs* (37-47), Christian Moley observă faptul că proiectele de cercetare și evaluările corespunzătoare invocă adesea concepte precum *spații intermediare*, *spații de tranziție*, *spații semi-colective* sau *semi-publice* ori *extensii ale locuințelor*, toate aceste expresii provenind din același câmp noțional: cel al unei interfețe între două sfere antagonice, precum public și privat, individual și colectiv sau „interior” și „exterior”.

Diferitele tipuri de case și de alte imobile, observă Moley, cuprindeau în societățile tradiționale, pentru a duce progresiv spre spațiile de intimitate, limite, împrejurimi și praguri, dispozitive spațiale legate de adevărate ritualuri de trecere. Garduri, grădini și trepte exterioare ale caselor, imobile urbane ce dispuneau de o curte în fața casei sau amenajări ale orașelor-grădini, toate acestea legau efectiv strada de locuință fără ca acest spațiu să necesite a fi denumit. Din contră, abundența de

termeni definind acest spațiu a cunoscut o creștere importantă mai ales începând cu anii 1970, adică tocmai atunci când aceste spații au lipsit cel mai mult din producția de masă.

Moley urmărește evoluția discursului asupra „spațiilor intermediare” pornind de la diferitele căutări ale sociabilității rurale pierdute în procesul urbanizării accelerate. Apariția lentă a unui discurs despre spațiile intermediare, remarcă Moley, ar avea de fapt legătură cu declinul comunităților tradiționale caracteristic societății rurale preindustriale. Reprezentarea idealizată și nostalgică a acestora a stimulat investigația formelor pe care le-ar putea îmbrăca în mediul urban, nu doar numai pentru ideologii și conceptualizatorii habitatului, ci și pentru noile științe umane, începând cu Jean-Jacques Rousseau. În timp, observă Moley, noțiuni precum *corp intermediar* (Tocqueville), *comunitate* (Tönnies), *atașament la grupurile sociale* (Durkheim), *loc și mediu local* (Vidal de la Blanche), *vecinătate* (sociologia americană), *grup de localitate și locuire* (R. Maunier) sau *solidaritate locală* (L.J. Lebert) încearcă succesiv, în diferite contexte ale gândirii, să delimiteze o astfel de scară microsocioală cuprinsă între cea a orașului și cea a spațiului domestic.

Astăzi conceptul *spațiu intermediar*, constată Moley, se utilizează în diverse moduri, opus declinului legăturilor sociale, pentru a rezolva un conflict sau pentru a aduce justificări calității unui spațiu colectiv rezidențial. „Spațiul intermediar”, mai observă Moley, operează între altele și ca mediere interdisciplinară. Acest concept generic, aplicat unor situații diferite, permite deopotrivă acoperirea aspectelor arhitecturale și microsocioale, sociologiei și etnologiei influențând proiectele arhitecturale.

Dintre sociologii francezi, după Moley, H. Lefebvre este cel care a avut cea mai mare influență asupra arhitecților. El a propus abordarea „fenomenului urban” pe

trei „niveluri”: 1) nivelul M (mixt, mediator sau intermediar) ca „loc și teren unde se înfruntă strategiile”, 2) nivelul „global” (planificat) și 3) nivelul „privat” (locuirea). Accentul pus pe acesta din urmă a contribuit, între altele, la clarificarea conceptului *habitat pavilionar*.

Dar, observă Moley, actuala conjunctură de gestiune și securitate împiedică o astfel de deschidere către celălalt. Spațiile care se pretau unui discurs de urbanitate fac loc unei limitări a rezidențializării. De aici și întrebarea sintetizată de noi: *Cât de dispus este astăzi locuitorul urbanului, fie el și de la periferia structurată pavilionar?*

Pentru Eric Charmes, autorul studiului *Între deschidere și închidere: relația cu celălalt în structurile periurbane* (109-123), relația cu semenii se află din ce în ce mai mult sub semnul barierelor și al închiderii. Este mai ales cazul structurilor periurbane, unde amenințarea așa-numitelor *gated communities* continuă să îngrijoreze.

În structurile periurbane, ca și în altă parte, remarcă Eric Charmes, grupurile sociale teritoriale sunt constituite inițial de către piața imobiliară. Prețurile locuințelor și chiriile sunt principalii factori determinanți ai caracteristicilor sociologice ale unităților de vecinătate. Astfel, un cartier popular este în principal un cartier unde chiriile sunt moderate, tot așa cum un cartier burghez este un cartier scump. În cursul ultimilor decenii, acest filtru al pieței imobiliare pare să fi condus la o specializare sociospațială a structurilor periurbane. Oamenii nu se mai mulțumesc să cumpere o casă particulară în marile suburbii, ci doresc să cumpere și un spațiu înconjurător. Acest spațiu e definit de mai multe variabile, în funcție de familie, putând fi totuși identificate anumite trăsături structurale: prezența unei zone cu verdeț, calitatea peisajului, posibilitatea de acces cu mașina și apropierea de centru sau de principalii poli ai locurilor de muncă. Spațiul înconjurător este,

de asemenea, evaluat pe baza caracteristicilor populației învecinate și a reputației școlilor (acești doi factori fiind deseori strâns legați). Cu cât puterea financiară a unei familii este mai scăzută, cu atât aceasta va fi constrânsă să renunțe la una sau alta dintre calitățile spațiului înconjurător pe care și le dorește. Astfel, fiecare unitate administrativă (comună) și, în cadrul comunelor mari, fiecare cartier se specializează din punct de vedere social în funcție de valoarea comercială a amestecului de spații înconjurătoare propus.

Grupările, mai mult sau mai puțin afinitare, ce se constituie în structurile periurbane nu conduc la formarea unor grupuri sociale cu o structură socială internă puternică, pe de o parte fiindcă omogenitatea acestor grupuri este limitată, iar, pe de altă parte, angajarea în relațiile sociale locale este slabă. O slabă angajare în relațiile sociale de vecinătate nu înseamnă totuși că relațiile de acest tip sunt complet goale. De fapt, convivialitatea este reală. Aceasta cu atât mai mult cu cât este vorba de crearea unei ambianțe căreia i se potrivește relațiile sociale superficiale bazate pe saluturi cordiale și schimb de servicii mărunte.

Există însă și momente în care, pe anumite teme, se realizează acorduri și se inițiază acțiuni colective. Această situație, observă Charmes, este destul de des întâlnită atunci când un grup de locuitori din perurban sunt confrunțați cu o problemă. În acest caz, se poate forma un „noi”. Mai mulți locuitori ai aceleiași zone și care au puține în comun se pot mobiliza temporar și pot face front comun. Ei pot, spre exemplu, să se unească pentru a lupta împotriva implementării unei infrastructuri dăunătoare sau pentru a apăra școala locală de proiectele de închidere susținute din diverse motive de serviciile de educație națională.

În ansamblul lor, lucrările reunite în *La société des voisins* reflectă o parte semnificativă a preocupărilor etnologiei și sociologiei franceze pentru modul de viață urban, într-un context cultural în care alte teme majore de viață urbană suscită periodic interesul științelor sociale, între ele cea a violenței urbane ieșind ostentativ și în spațiul public cotidian (Vezi și Alain Bauer, Xavier Raufer, *Violences et insécurité urbaines* – 2001 sau Cyprien Avenel, *Sociologie des „quartiers sensibles”* – 2004).

Mihai Pascaru